

MAXSUS PSIXOLOGIYA FAN SIFATIDA

XOLMO'MINOVA IRODA KARIM QIZI

OCHILDIYEVA MUNISA AZIZ QIZI

DTPI Pedagogika fakulteti

Psixologiya yo'nalishi 112PS-24 guruh

2-bosqich talabalari

@xolmominovairoda@gmail.com

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya

kafedrası o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari) ulugbekshomurotov986@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada maxsus psixologiyaning fan sifatida shakllanishi, uning nazariy asoslari, rivojlanish nuqsonlarining psixologik mexanizmlari va ilmiy–amaliy vazifalari keng yoritilgan. Maxsus psixologiya defektologiya, umumiy psixologiya va pedagogika bilan o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilinib, uning mustaqil fan sifatidagi predmeti va metodlari chuqur ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, inklyuziv ta’lim jarayonida maxsus psixologiyaning ilmiy asos sifatidagi o‘rni, korreksion yondashuvning zamonaviy shakllari va reabilitatsiya jarayoniga qo‘shayotgan hissassi ilmiy tahlil asosida yoritilgan.

KALIT SO‘ZLAR: Maxsus psixologiya, rivojlanish nuqsonlari, korreksion pedagogika, inklyuziv ta’lim, defektologiya, psixik rivojlanish, reabilitatsiya.

АННОТАЦИЯ: В статье подробно рассматривается становление специальной психологии как самостоятельной научной дисциплины, её теоретические основы, предмет исследования и основные задачи. Особое внимание уделяется психологическим механизмам нарушенного развития, их

диагностике и коррекции. Анализируется связь специальной психологии с дефектологией, общей психологией и педагогикой. Также раскрывается роль специальной психологии в развитии инклюзивного образования, современных коррекционных подходов и психологической реабилитации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Специальная психология, нарушения развития, коррекционная педагогика, инклюзия, дефектология, психическое развитие, реабилитация.

ABSTRACT: This article provides a comprehensive analysis of special psychology as an independent scientific discipline. It examines its theoretical foundations, research subjects, and core tasks. The psychological mechanisms of developmental disorders, their diagnosis, and correctional approaches are explored in detail. The interrelation of special psychology with defectology, general psychology, and pedagogy is highlighted. The paper also discusses the role of special psychology in inclusive education, modern correctional practices, and psychological rehabilitation.

KEYWORDS: Special psychology, developmental disorders, correctional pedagogy, inclusion, defectology, psychological development, rehabilitation.

Kirish

Maxsus psixologiya zamonaviy psixologiya fanining eng muhim va insonparvar yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. U psixik rivojlanishida turli cheklovlarga ega boʻlgan shaxslarning individual rivojlanish jarayonlarini chuqur tahlil qiladi, nuqsonlarning psixik jarayonlar va shaxs shakllanishiga taʼsirini ilmiy jihatdan oʻrganadi. Shu bilan birga, fan nafaqat buzilishlarni aniqlash, balki har bir shaxsning mavjud imkoniyatlarini kengaytirish, ularni jamiyat hayotiga integratsiyalash va psixologik qoʻllab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Maxsus psixologiyaning ilmiy va amaliy ahamiyati XXI asrda inklyuziv ta'limning keng joriy qilinishi bilan yanada oshdi. Fan shaxsning ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanish jarayonlarini chuqur tahlil qilish orqali uning individual imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirishga imkon beradi. Shu bois maxsus psixologiya nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy yondashuvlar, metodik qo'llanmalar va reabilitatsiya tizimlarini shakllantirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi

Maxsus psixologiyaning predmeti

Maxsus psixologiyaning predmeti psixik rivojlanishida me'yordan og'ish kuzatilgan shaxslarning rivojlanish jarayonlarini ilmiy asosda tadqiq qilishdir. Fan nuqsonning o'zini, uning psixik jarayonlar, shaxs shakllanishi va ijtimoiy moslashuvga ko'rsatadigan ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Shu bilan birga, maxsus psixologiya rivojlanishdagi buzilishlarning psixologik mexanizmlarini aniqlash, ularning shakllanish jarayonini tushuntirish va mavjud cheklovlarga qaramay shaxsning kompensator imkoniyatlarini rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslashni maqsad qiladi.

Maxsus psixologiya shuningdek turli sensomotor, intellektual, nutqiy va emotsional–irodaviy buzilishlarga ega shaxslarning individual rivojlanish yo'nalishlarini, ularning yangi sharoitlarga moslashuv strategiyalarini va jamiyat bilan o'zaro munosabatini belgilovchi psixologik qonuniyatlarni o'rganadi. Fan har bir buzilishning shaxs rivojlanishiga ta'sirini tizimli va kompleks yondashuvda tahlil qiladi, shuningdek, har bir shaxsning saqlanib qolgan imkoniyatlarini aniqlash va ularni rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar beradi. Shu tarzda, maxsus psixologiya jamiyatda shaxsning to'laqonli integratsiyalashuviga xizmat qiladigan nazariy va amaliy yo'nalishlarni shakllantiradi.

Maxsus psixologiyaning vazifalari

Maxsus psixologiya rivojlanish nuqsonlarining sabablarini aniqlash, psixik jarayonlarning buzilish mexanizmlarini o'rganish, diagnostik va korreksion dasturlar ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Shu bilan birga, fan inklyuziv ta'limni ilmiy asoslash va reabilitatsiya tizimlarini takomillashtirish orqali shaxsning jamiyatga moslashuvini qo'llab-quvvatlaydi.

Maxsus psixologiyaning ilmiy vazifalaridan biri shundaki, fan psixik jarayonlarning rivojlanishidagi buzilishlarni aniqlash bilan cheklanmaydi, balki shaxsning mavjud imkoniyatlarini rivojlantirish yo'llarini ilmiy asosda ishlab chiqadi. Bu jarayon psixologik testlar, kuzatuv, eksperiment va mediko-biologik tahlil orqali amalga oshiriladi. Natijada maxsus psixologiya har bir shaxsning individual rivojlanish xaritasini tuzadi va uni jamiyat hayotiga integratsiyalashuvini ta'minlaydi.

Maxsus psixologiyaning bo'limlari va yondashuvlari

Maxsus psixologiya turli buzilishlar bilan bog'liq shaxslarning rivojlanishini kompleks tarzda o'rganadi. U aqliy rivojlanishi orqada qolgan bolalar, eshitish va ko'rishida nuqsoni bo'lgan shaxslar, nutq buzilishi va boshqa psixik rivojlanish cheklovlariga ega bo'lgan shaxslarni o'rganadi.

Har bir yo'nalish o'ziga xos ilmiy va amaliy metodlarni qo'llaydi. Masalan, aqliy rivojlanishi sekin bo'lgan bolalar bilan ishlashda fan psixik kompensatsiya mexanizmlarini aniqlaydi, nutq buzilgan bolalarda esa logopedik va psixologik yondashuvlarni ishlab chiqadi. Shu bilan birga, barcha yo'nalishlarda shaxsning ijtimoiy integratsiyasi va moslashuvi birinchi o'rinda turadi. Fan har bir buzilishning shaxs rivojlanishiga ta'sirini kompleks tarzda tahlil qiladi va shaxsning mavjud resurslarini rivojlantirishga imkon yaratadi.

Tadqiqot metodlari va ilmiy yondashuvlar

Maxsus psixologiya psixik rivojlanish jarayonlarini tadqiq qilishda kuzatuv, psixologik testlar, eksperiment, mediko-biologik tahlil va korreksion tadqiqot metodlarini qo'llaydi. Shu orqali buzilishlarning tabiati aniqlanadi, shaxsning imkoniyatlari tahlil qilinadi va ularni rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlar ishlab chiqiladi.

Bugungi kunda fan multidistsiplinar yondashuvni qo'llaydi, ya'ni psixologiya, pedagogika, defektologiya, ijtimoiy ish va reabilitatsiya fanlari bilan integratsiyalashgan holda shaxsning rivojlanish jarayonini o'rganadi. Shu tariqa maxsus psixologiya ilmiy va amaliy yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda individual rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqadi.

Inklyuziv ta'lim va maxsus psixologiyaning roli

Maxsus psixologiya inklyuziv ta'limning ilmiy negizini tashkil etadi. U har bir bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini aniqlaydi, mos o'quv dasturlarini ishlab chiqadi, psixologik qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi va ijtimoiy moslashuvni rivojlantiradi. Fan shuningdek, o'qituvchi va ota-onalarga metodik tavsiyalar beradi va shaxsning jamiyat bilan integratsiyalashuvini qo'llab-quvvatlaydi.

Inklyuziv ta'lim orqali fan shaxsning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish, o'zini baholash va mustaqil faoliyat ko'rsatish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, shaxsning shaxsiy o'sishi, emotsional barqarorligi va ijtimoiy faol ishtirokini ta'minlaydi.

Maxsus psixologiyaning amaliy ahamiyati

Maxsus psixologiya korreksion-pedagogik yondashuvlarni ilmiy asoslash, reabilitatsiya tizimini takomillashtirish va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirish orqali shaxsning hayot sifatini oshirishga xizmat qiladi. U shaxsning saqlanib qolgan imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirish orqali jamiyatda uning to'laqonli

integratsiyasini ta'minlaydi. Shu sababli maxsus psixologiya nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy jihatdan ham muhim fan hisoblanadi.

Fan yordamida ishlab chiqilgan korreksion va reabilitatsion dasturlar shaxsning individual ehtiyojlariga moslashadi, o'qituvchilar va ota-onalar uchun aniq tavsiyalar beradi va shaxsning mustaqil hayot kechirishiga imkon yaratadi. Shu tariqa maxsus psixologiya nafaqat nazariy bilim manbai, balki amaliyotga bevosita tatbiq qilinadigan strategik fan sifatida jamiyat rivojiga hissa qo'shadi.

Xulosa

Maxsus psixologiya psixologiya fanining chuqur nazariy va amaliy yo'nalishlaridan biri bo'lib, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan shaxslarning psixik jarayonlarini ilmiy asosda o'rganadi. Uning predmeti, metodlari, bo'limlari va vazifalari jamiyatda insonparvarlik g'oyalarini mustahkamlash, imkoniyati cheklangan shaxslarning hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Maqolada yoritilganidek, maxsus psixologiya inklyuziv ta'lim, korreksion pedagogika va reabilitatsiya tizimining poydevori bo'lib, shaxsning saqlangan imkoniyatlarini kengaytirish orqali uni jamiyatga integratsiyalashni maqsad qiladi. Shu bois ushbu fan yangi ilmiy tadqiqotlar, zamonaviy metodlar va amaliy yondashuvlar orqali izchil rivojlanib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. L.S. Vigotskiy – “Defektologiya asoslari”.
2. A.R. Luriya – “Psixik faoliyat va uning buzilishi”.
3. Rubinshteyn S.L. – “Inson psixologiyasi asoslari”.
4. G.M. Dulnev – “Maxsus psixologiya”.
5. O'zbekiston Respublikasi Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi (2021).